

International Journal of Social Sciences

Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi

Sultanism and Criticism as a Perception of Political Regime in the Ottoman Empire

Osmanlı Devleti'nde Siyasi Bir Rejim Algısı Olarak Sultanizm ve Eleştirisi

Daman CANSOY¹

Özet

Tarihte önemli bir yer teşkil eden Osmanlı Devleti üzerine özellikle siyaset felsefesi nezdinde yapılan araştırmalar yetersiz ve eksik olmanın yanında tek taraflı, tek yönlü bir bakış açısına da sahiptir. Bunlara Osmanlı Devleti'nin siyasi rejimi meselesi de dahildir. Osmanlı Devleti tarihsel sürecin meydana getirdiği dinamik şartlara sahiptir ve durağan bir yapıda olmamıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin siyasi rejimini tarihsel perspektiften dinamik ve dönüşümsel bir süreçle ele almanın yerine onu bir sultancı rejim olarak niteleyip geçmek bilimsel etik ile bağdaşmamaktadır.

Çalışmada öncelikle konunun kavramsal çerçevesi verilmiş, siyasi rejimin ne anlama geldiği ve günümüze kadar geçirdiği devinimsel süreç örneklerle ve sebep sonuç ilişkileri bağlamında ele alınmış, akabinde siyasi rejimlerin literatürdeki mevcut dağınık tasnifleri tek ve statik bir çatı altında toplanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada çağdaş terminolojik terimler nezdinde, ancak sultancı rejimin dahil olduğu veri örneklem kullanılarak Osmanlı Devleti'nin rejimi ve özellikleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Rejim, Sultancı

Abstract

The research on the Ottoman Empire, which holds an important place in history, especially, the research done on political philosophy has a one-sided and one-way point of view. These also include the political regime of the Ottoman Empire. The Ottoman Empire was created within an historical process under dynamic conditions and not within a static state. In this context, instead of addressing the political regime of the Ottoman Empire from a historical perspective with a dynamic and transformational process, but passing it off as a sultan regime, does not comply with scientific ethics.

Firstly, in the study, the conceptual framework of the subject is given, what the political regime means, and the dynamic process it has undergone to date has been handled in the context of examples and causal relations. Then, the existing scattered classifications of political regimes in the literature were tried to be collected under a single and static framework.

In the study, the regime and characteristics of the Ottoman Empire were tried to explained by using contemporary terminological terms but using the data sample including the sultans' regime.

Key Words:: *Ottoman State, Regimes, Sultanistic*

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, daman.cansoy@gazi.edu.tr

Giriş

Osmanlı Devleti'nin siyasi rejimi literatürde yeterince incelenmemiş olmakla beraber yapılan çalışmalar anakronik ve analogik bir perspektiftedir. Oysa ki bulunduğumuz coğrafyanın, hem kendi tarihimizin hem küresel tarihin ve en azından ilgili coğrafyanın toplumsal yapısının biçimlenişinde şüphesiz önemli bir etken teşkil eden Osmanlı Devleti'nin siyasi ve toplumsal formlarının gereğince incelenmesi mühimdir. Bu bağlamda çalışmada çağdaş terimler göz önüne alınarak temelsiz ve sentetik yargılardan uzakta, rejimin, mevcut terminolojinin her bir ögesine uygun yönleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın amacı, farklı ideolojilerin (Neuman, W. Lawrence, 2014: 77-80) farklı uç noktalarda verdiği bir Osmanlı fikrinin görüntüsünü bu bağlamda, ortadan kaldırarak bilimsel normun tarafsızlık ve dürüstlük çatısı altında vermektir.

Çalışmada, ortak ve yeni bir tasnif çatısı altında toplanan siyasi rejimlerin Osmanlı Devleti'ni tanımlayıcı özellikte olanları, şüphesiz daha geniş bir evren çalışmanın hem maksadını hem nicel kapasitesini aşacağı için, sultanizm olarak belirlenmiş örneklemin üst kümesi olan araştırma evreninde sınırlandırılmıştır.

Çalışmada, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerine (Yıldırım ve Şimşek, 2013:45) dayanan nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın metodu olarak, olayları kendi gerçeklerinde, kendi koşulları içinde değerlendiren, o günkü gerçekliklerin dışına çıkmadan ele alan yorumlayıcı sosyal bilim metodu (Neuman, W. Lawrence, 2014: 131-132) seçilmiştir. Son olarak çalışmanın yönteminde toplumsal yaşamın çeşitli yönlerinin incelendiği bir ya da birden çok tarihsel döneme odaklanan, karşılaştıran ve ilerleyen aşamalarda sürecin rafine edilip ayrıntılandırıldığı tarihsel karşılaştırmalı araştırma yöntemi kullanılmıştır (Neuman, W. Lawrence, 2014: 71).

1. Kavram Ve Tanım

Siyasi rejim kavramı, üzerinde ortak bir tanımın ve tasnifin yapılmadığı bir kavramdır. Konu ile ilgili “çeşitli siyasi bilimciler değişik düşünceler ileri sürmüşler ve ayrımlar yapmışlardır.” (Çeçen, 1977: 111). Genel kabul gören görüşe göre siyasi/siyasi rejim biri dar biri geniş olmak üzere iki anlam içerir. Geniş anlamıyla bir toplumda idare edenlerle edilenlerin ayrımını ifade ederken (Hazır, 2004: 132; Çam, 1999: 517), dar anlamıyla bir milletin hükümet şeklini (Hazır, 2004: 132)/bir ulusun yönetim yapısını (Çam, 1999: 517; Duverger, 1966: 9) ifade eder. Buna göre, bir ulusun mevcut yönetimi, idare edilenlerle edenlerin ayrımını meydana getirir. Ülkenin idare yapısının, seçim sisteminin, idari işlerin bölünümünün, yetkilerin hududunun

Sultanism and Criticism as a Perception of Political Regime in the Ottoman Empire

(Duverger, 1966: 9) belirlenmesi, iktidarın örgütlenişi (Çeçen, 1977: 106), ilgili siyasi rejimi belirleyen noktalardır.

Siyasi bilimler literatürüne İkinci Dünya Savaşından sonra girmesine rağmen (Aleskerov, 2007: 19), iktidar kavramı ile ilişkili olarak Eski Yunan'dan beri incelenen kavramda “ilk ölçüler, iktidarın ele geçiriliş usullerine, idare edilenlerin <<iş başına>> gelme şekillerine” (Tunaya, 1969: 240) göre belirlenmişti. Günümüze kadar önemini koruyan...tasnifi (Hazır, 2004: 134)'nde, “İktidar kime aittir’ sorusunu soran” (Tunaya, 1969:240) Aristo, tasnifinde bu soruların yanıtını 3'e ayırmıştır. İktidar tek kişiye aitse monarşi, bir zümreye aitse aristokrasi ve tüm yurttaşlara aitse timokrasidir. Bu rejimler yöneticilerin yetkilerini toplum menfaatine kullanmak zorunda oldukları iyi rejimlerdir. Bunun yanında yöneticilerin yetkilerini kendi menfaatlerine kullandıkları, bu rejimlerin bozulmuş şekilleri vardır: Monarşinin bozulmuş şekli istibdat,, aristokrasinin oligarşi (Hazır, 2004: 134) ve timokrasinin demokrasidir (Tunaya, 1969: 240). Aristo'nun tasnifi – günümüz – sosyolojik gerçekliğine uygun değildir. Çünkü örnek vermek gerekirse Türkiye Cumhuriyeti ile İran İslam Cumhuriyeti'ni veya İngiltere monarşisi ile Suudi Arabistan monarşisini aynı kategoriye koymak gerekir (Hazır, 2004: 135). Daha sonra, öncülüğünü Hobbes ve Locke'un yaptığı, toplumsal olayların ve siyasi müesseselerin ilmi açıdan incelenebileceği inancıyla hareket eden Montesquieu (Tunaya, 1969: 244), yönetici devlet organlarının ayrı kişiler veya heyetlerce kullanılmasına dayanarak, bu ayrımı, monarşi, cumhuriyet ve despotluk olarak yapmıştır (Çam, 1999: 517; Tunaya, 1969: 240-241). Osmanlı Devleti'nde *itidal üzre* terimiyle anlatılan bu ılımlı formülü kendisinden sonra gelenler kuvvetler ayrılığı şeklinde formüle edeceklerdir (Tunaya, 1969: 241). Fransız ihtilalinde yorumlanan Montesquieu'nun bu tezine göre olayların düzenlenmesi sonucu iktidar bölünmeli ve parçalar birbirini frenlemelidir (Tunaya, 1969: 241). Montesquieu'nun da tasnifi uzun bir süre kullanıldıktan sonra çağdaş anlamda Fransız bilim adamı Duverger ve akabinde Almond'un ayırımları (Çeçen, 1977: 113-114) ile tasniflenmeye başlanan siyasi rejimlerde “günümüzde çok çeşitli öğelere göre ayrımlar yapılmaktadır.” (Çam, 1999: 517). Bunun nedeni, sürekli olarak dönüşen siyasal sistemlerde ortaya çıkan değişik siyasal rejim türleri (Çeçen, 1977: 114) ve bu dönüşümün güdüleyicisi olan evrensel siyasal eğilimlerdir (Çam, 1999: 517). Çünkü her bir “...ülkenin sosyo-ekonomik yapısı, gelişme düzeyi, tarihi, kültürü, ideolojisi...” (Gürbüz, 1980: 17) farklılıklar göstermektedir.

2. Siyasi Rejim Tasnifleri

Siyasal rejimler sınıflandırılırken hemen her devlette mevcut olan farklı bileşenler neticesinde (Buran, 2009: 70) siyasal rejimlerin sınıflandırılması birçok ölçüte göre yapılabilmektedir (Çam, 1999: 520). Son derece bol olan ve birçok yazar tarafından yapılan ve ölçütleri ve amaçları farklı olan çeşitli tasnifler (Hazır, 2004: 133) çalışmada mümkün olduğunca türdeş kümesel çerçeveler altında toplanmıştır.

Şekil 1. Siyasal Katılıma ve Siyasi Plüralizme Göre Rejimler

Demokratik		Totaliter	Otoriter	Geleneksel
Parlamentar	Başkanlık			
	Başkanlık	Yarı Başkanlık		

Kaynak: (Hazır, 2004: 137-158; Buran, 2009: 92-93; Çam, 1999: 520-524) ve https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/yari_baskanlik.pdf

Şekil 2. Yönetenlerin Seçilme Yapısına Göre Rejimler

(Yöneticilerin Yönetime Geliş şekillerine Göre Rejimler)

Demokratik		Otokratik	Karma
Parlamentar Rejimler	Başkanlık Rejimleri	(Veraset, kur'a, ihtilal, kooptasyon, katılım, tayin, fetih)	
	Başkanlık	Yarı Başkanlık	

Kaynak: (Çam, 1999: 524-525; Çeçen, 1977: 114; Buran, 2009: 92-93; Hazır, 2004: 135-137/158; Duverger, 1966: 10-21) ve https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/yari_baskanlik.pdf

Sultanism and Criticism as a Perception of Political Regime in the Ottoman Empire

Şekil 3. Yönetenlerin Yapısına Göre Rejimler

Hükümet Organlarının Yapısına Göre Rejimler			Yönetenler Arasındaki Görev Bölümüne Göre Rejimler				
Monokratik Rejimler		Direktuar Rejimi	Dualist (İkici) Rejim	Güçler Ayrımına Göre Rejimler	Güçler Birliğine Göre Rejimler		
Diktatörlük	Başkanlık Monokrasisi				Mutlak Güçler Birliğine Göre Rejimler	Göreceli Güçler Birliğine Göre Rejimler	
					(Monarşik Rejimler)	Hükümet Yararına Güçbirliği Rejimi	Meclis Hükümeti Rejimleri

Kaynak: (Çam, 1999: 525-537; Buran, 2009: 92-93)

Şekil 4. Egemenliğin Sahipliği ve Kullanımına Göre Rejimler

Ulusun Sahip Olduğu ve Kullandığı Rejimler			Ulusun Sahip Olmadığı Rejimler	
Parlamentar Rejimler	Başkanlık Rejimleri	Meclis Hükümeti Rejimleri	Kişi Egemenliğine Dayalı Rejimler	Azınlık Egemenliğine Dayalı Rejimler
	Başkanlık Rejimleri	Yarı Başkanlık Rejimleri		

Kaynak: (Buran, 2009: 92-93)

Şekil 5. Siyasi Partiler Sistemine Göre Rejimler

Tek Partili Rejimler (Diktatörlük)	İki Partili Rejimler	Çok Partili Rejimler
---------------------------------------	----------------------	----------------------

Kaynak: (Çam, 1999: 536-537; Çeçen, 1977: 114)

3. Sultancı Rejim Ve Özellikleri

Max Weber'in türettiği bir sözcük olan sultanizm (Linz and Chehabi, 1998: 4) veya sultancı rejim Linz tarafından Weber'den ödünç alınmak sureti ile geleneksel rejimler arasına alınmıştır (Linz, 2017: 142). Geleneksel rejimler yukarıda değindiğimiz gibi *Siyasal Katılıma ve Siyasi Plüralizme Göre Rejimler* tasnifine girmektedir. Weber'in çok eski zamanlardan beri süregelen geleneklerin kutsallığına ve bu geleneklere göre gücü kullananların meşruluğuna olan yerleşik inanca dayalı olarak açıkladığı (Weber, 2005: 40) geleneksel rejimler yazısız toplumlara kadar indirilebilmektedir. Geleneksel rejimlerde fetih ve deniz ticareti dışında ekonomik büyüme hedeflenmez, siyasi yapı soydan devire dayanır. Bu rejimlerde bir fonksiyonlar farklılaşması yerine bir fonksiyonlar karışımı vardır. Feodal beylikler ve mutlak monarşiler bunlara örnek verilebilir. Geleneksel rejimlerde – durağanlık söz konusu olduğu için – halkın siyasi yaşama katılımı söz konusu değildir. Geleneksel rejimlerde toplumlar kastlara ve feodal sistemlere benzer şekilde yöreselleşmiştir. Dolayısı ile bireylerin siyasi sistem içinde bir rolleri ve mevkileri söz konusu olmayıp devlet işleri kral ailesi ve saray halkı tarafından yerine getirilir (Hazır, 2004: 156-158) Linz'in sultancı otoriteyi ayrı bir rejim göstermesinin nedeni, bu sistemin ne demokratik, ne totaliter ne de otoriter sistemlere benzemesidir (Linz, J., 2017: 141).

Weber geleneksel otoriteyi (Linz'in deyimi ile yönetimi/rejimi) 3'e ayırmıştır (Weber, 2012: 350-355; Weber, 2005: 61-66): Gerontokrasi (yaşlılar yönetimi), patriyarkalizm (ataerkillik) ve patrimonyalizm. Sultanizm ise patrimonyalizmin aşırı formunda bir (Linz and Chehabi 1998: 6; Weber, M. 2012, 351) yönetim sistemidir (Aslan, 2003: 245). “Yöneticinin kontrolü altında şahsî bir idari memur topluluğu, özellikle de askerî gücün gelişmesiyle, geleneksel otorite ‘patrimonyalizme’ dönüşür. Mutlak otorite zirveye ulaştığında ise bu durum saltanat (sultanlık) olarak adlandırılır.” (Weber, 2005: 62). Sultanı rasyonellikten ayıran başat unsur onun otoritesinin aşırı gelişmiş olmasıdır (Weber, 2012: 352).

Sultanism and Criticism as a Perception of Political Regime in the Ottoman Empire

Sultancı rejimlerin özelliklerini başlıca aşağıdaki gibi belirtmek mümkündür:

- Sultanın üyeleri tebaa olarak, sahiplendiği bir mal gibi görülür (Weber, 2005: 62).
- Sultan bunları ekonomik hakkı olarak değerlendirebilir, satabilir veya miras olarak paylaşabilir (Weber, 2005: 62).
- Sultan gücünü keyfince (Weber, 2005: 62), bir değer sistemine, ideolojiye veya sınıra bağlı olmaksızın kullanıp (Linz, 2017: 152) genişletebilir (Weber, 2005: 62).
- Sultan yöneticilerini doğrudan doğruya kendisi seçer (Linz, 2017: 153).
- Sultan ve işbirlikçileri toplumu tek bir kitle halinde bir partiye mobilize etmezler. Çünkü bir ideolojileri yoktur (Linz, 2017: 153).
- Sultancı rejimde bir sosyal sınıfın veya tabakanın değil bir grup iktidar sahibinin ayrıcalıklarının sürdürülmesi ve genişletilmesi söz konusudur (Linz, 2017: 157).
- Sultancı rejimler büyük ekonomik ve sosyal değişimler olmaksızın devrilmezler (Linz, 2017: 157-158).
- Sultanlar zor kullanır ve korku yaratır (Linz, 2017: 142).
- Sultanlara bir tapınma ve hanedancılığa bir eğilim vardır (Linz and Chehabi 1998: 13).

Konu ile ilgisi yönünden demokratik, totaliter ve otoriter rejimlere de burada kısaca değineceğiz:

Halkın kendi kendini yönettiği bir rejim olan demokratik rejimler(Hazır, 2004: 139)'de *olan ve ideal* demokrasi söz konusudur (Hazır, 2004: 139). Bunlardan olan demokrasilere Marksist ve halk demokrasilerini örnek vermek mümkündür (Hazır, 2004: 139; Dal, 2006: 144). Halbuki bunlar "...demokrasinin aksi istikametindedir." (Dal, 2006: 144). Çam'ın deyimi ile demokrasilerde iktidarın yetkileri anayasalar ve kişi hak ve özgürlükleri ile sınırlandırılmıştır. Demokrasiler halk iradesi ile halkın karmaşık biçimini ortaya koyar ve hem iktidar hem muhalefet ifade özgürlüğüne sahiptir (Çam, 1999: 521). Demokratik rejimleri şu şekilde tasniflemek mümkündür: (Buran, 2009: 93)

Şekil: 6. Demokratik Rejimler

Parlamber Rejimler	Başkanlık Rejimleri	Yarı Başkanlık Rejimleri
--------------------	---------------------	--------------------------

Kaynak: (Buran, 2009: 93)

Şekil:7. Parlamenter Rejimler

(Devlet Biçimlerine Göre Parlamenter Rejimler)

Devlet Biçimlerine Göre Parlamenter Rejimler			
Meşrutî Monarşîli Parlamenter Rejimler		Cumhuriyetli Parlamenter Rejimler	
İkinci Parlamenter Rejimler*	Tekçi Parlamenter Rejimler*	Cumhurbaşkanını parlamentonun belirlediği parlamenter rejimler	Cumhurbaşkanının halkın belirlediği parlamenter rejimler

Kaynak: (Buran, 2009: 93)

Şekil: 8. Parlamenter Rejimler

(Demokrasinin Gerçekleşme Derecesine Göre Parlamenter Rejimler)

Demokrasinin Gerçekleşme Derecesine Göre Parlamenter Rejimler	
Demokratik işlemeyen parlamenter rejimler	Demokratik nitelikli parlamenter rejimler

Kaynak: (Buran, 2009: 93)

Şekil: 9. Başkanlık Rejimleri

İstikrarsız başkanlık rejimleri	Hükümetli başkanlık rejimleri	ABD tipi başkanlık rejimi	Otoriterleşmiş başkanlık rejimleri
---------------------------------	-------------------------------	---------------------------	------------------------------------

Kaynak: (Buran, 2009: 93)

* İkinci Parlamenter Rejim: Devlet başkanının hem saltanatını sürdürdüğü hem de yönetimde bulunduğu parlamenter rejim. Önemli özelliği hükümetin hem yasama organına hem de devlet başkanına karşı sorumlu olmasıdır. Diğer önemli özelliği ise devlet başkanının hiçbir koşula bağlı olmaksızın parlamentoyu istediği zaman feshedebilmesidir. Bkz: Gözler, K. (2011). Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, 1. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi (<http://www.anayasa.gen.tr/gozler-parlamenter-sistem.pdf>) (02.01.2019).

* Tekçi Parlamenter rejim: Devlet başkanının seçilmediği için yönetimde aktif rol oynamadığı parlamenter rejim. Bu sistemde hükümet sadece parlamentoya karşı sorumludur. Bkz: Gözler, K. (2011). Anayasa Hukukunun Genel Teorisi, 1. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi (<http://www.anayasa.gen.tr/gozler-parlamenter-sistem.pdf>)

Şekil: 10. Yarı Başkanlık Rejimleri

Cumhurbaşkanına tanınan yetkiler bakımından yarı başkanlık rejimleri			Demokrasinin Gerçekleşme Derecesine Göre Yarı başkanlık Rejimleri	
Cumhurbaşkanının sınırlı yetkilere sahip olduğu yarı başkanlık rejimi	Cumhurbaşkanının hükümete yakın yetkili olduğu yarı başkanlık rejimi	Cumhurbaşkanının hükümetten üstün yetkilere sahip olduğu yarı başkanlık rejimi	Demokratik işlemeyen yarı başkanlık rejimleri	Demokratik işleyen yarı başkanlık rejimleri

Kaynak: (Buran, 2009: 93)

“Totaliter rejimlerin klasikleşmiş birkaç genel tanımlaması yapılmış olmakla birlikte,...bu rejimler üzerinde genel bir fikir birliği sağlanmış değildir.” (Hazır, 2004: 144). Linz’e göre bir rejimi totaliter olarak tanımlayabilmek için bazı zorunlu öğelere ihtiyaç vardır: “Bir ideoloji; kitlesel bir tek-parti ile diğer mobilize edici örgütler; iktidarın geniş bir seçici kitleye hesap verme durumunda olmayan ve iktidardan kurumlaşmış barışçı yöntemlerle uzaklaştırılmayan bir kişide ve yardımcılarında veya küçük bir grupta toplanmış olması.” (Linz, 2017: 37).

Bir rejimin totaliter olarak tanımlanabilmesi için bu unsurların hepsinin bir arada bulunması gerekir (Linz, 2017: 37). Askeri otoritenin bağımlılığı, iktidarı ele geçiren yeni elitin önceki kurumları, grupları ve örgütleri ortadan kaldırması veya zayıflatması, bu bağlamda bir iktidar tekelinin olması ve sosyal değil yönetici elitin sahip olduğu siyasal plüralizmin varlığı totaliter sistemleri diğer demokratik olmayan sistemlerden ayıran bir özelliktir (Linz, 2017: 38-39). Totaliter rejimleri demokratik rejimlere yaklaştıran bir özellik ise vatandaşların kolektif sosyal görevlere katılmaları ve ödüllendirilmeleridir (Linz, 2017: 42).

Az gelişmiş ülkelerde varlık bulan otoriter rejimler yaygınlıkları ve çeşitleri dolayısı ile tanımlanması zor olan rejimlerdir. Bunun sebebi bu ülkelerin ne demokrasi kurumlarına ne de totaliter rejimler için gerekli şartlara sahip olamamasıdır (Hazır, 2004: 152). Bu ülkelerde otoriter rejimler toplumsal durgunluğu aşım yenileşme mücadelesinin bir aracı olmaktadır (Çam, 1999: 522). Linz’in bu rejimleri hem demokrasilerle hem de totaliter rejimlerle karşılaştırmak için geliştirdiği (Linz, 2017: 161) tanım şu şekildedir (Linz, 2017: 161): “Sınırlı, fakat sorumlu olmayan bir siyasal plüralizme yer veren...ideolojiye değil kendine özgü zihniyetlere sahip...siyasal mobilizasyon yaratmayan; bir liderin veya...küçük bir grubun

biçimsel yönden iyi belirlenmemiş fakat fiiliyatta...tahmin edilebilir sınırlar içinde iktidarı kullandıkları siyasal sistemler.” Bu rejimlerin ayırıcı özelliği sınırlı plüralist (Linz, 2017: 163-164) pasif itaat ve ilgisizliğe dayalı yöresellik ve uyrukluğudur (Linz, 2017: 42) Bu ilgisizlik mevcut ekonomik ve sosyal düzeni devam ettirmek amacıyla olan rejim tarafından bizzat teşvik edilmektedir (Hazır, 2004: 153). Otoriter rejimlerde – geleneksel rejimlerdeki gibi – bir şefin kişiliğinden veya üstünlüğünden ziyade kişilerin hak ve özgürlüklerinden vazgeçmeleri söz konusudur. Böylece itaat eden kitleler (Çam, 1999: 523) mobilizasyon dışında bırakılarak siyasetten uzaklaştırılıp yöneticilerin amaçları ile uyum içine girerler (Hazır, 2004: 154).

4. Osmanlı Siyasi Rejimi İle İlgili Tarihsel Görüşler

Osmanlı Devleti'nin siyasi rejimi hakkında çağdaşı olan dönemlerden itibaren birçok belirleme ve tasnif yapılmıştır. Bunlardan; Osmanlı idare prensipleri hakkında iyi bir bilgi alan Machiavelli, Osmanlı rejimini kadim İran'ın Darius rejimine benzetir: Osmanlı mutlak egemenliği ortaksız bir şekilde elinde tutar ve ülkeyi kullarıyla idare eder. Machiavelli'ye göre tüm ülke Osmanlı efendisine itaat eder, herkes onun kuludur. 16.yy'da Jean Bodin Osmanlı siyasi rejimini Batı monarşileri ile karşılaştırır: Fransız monarşisinde tebaa hükümdarın kanunlarına, hükümdar da doğanın kanunlarına itaat ederken, Türkler de monarşinin arkaik bir aşaması söz konusudur. Bodin'e göre Süleyman bir tiran, bir müstebit efendi olup kendisini doğanın üstünde tutmuştur. 17.yy'da Rycout Osmanlı rejiminin temel kuralları olarak keyfi ve zalim bir idare, asil bir sınıfın yokluğu, adaletin sertliği ve tebaanın körü körüne itaatinden bahseder. Bu devirde Aristo'nun tasnifi üzerinden yorum yapan batılı yazarlar devşirme ve kul kurumunun varlığı nedeniyle Osmanlı rejimini mutlakiyetçi olarak ele alırlar. 18.yy'da Osmanlı, özgürlüğün olmadığı, geri ve ahlakça bozuk, keyfi bir idare yapısına sahip, korkuya, toplumun kulluğuna, servet ve mülk güvencesizliğine dayanan ve öncülüğünü Montesquieu'nun üstlendiği doğu despotizmi olarak tanımlanır. Montesquieu'dan beri, Weber Osmanlı rejimini sultanizm olarak, Marx ve Engels ise – köy topluluğunun kendini destekler karakteri ve devletin üzerine almış olduğu kamu işleri sonucu kolektif devlet mülkiyetine dayanan – (Aslan, 2002: 254) Asya üretim tarzı olarak ifade ederler (İnalçık, 2017: 229-239).

5. Osmanlı Devleti Ve Sultancı Rejim Eleştirisi

Osmanlı Devleti'nin, siyasi iktidar ilişkileri ve yöneten yönetilen ilişkileri bağlamında ve iç ve dış dinamiklerle şekillenen tarihsel süreci ve dönüşümü göz önüne alındığında mevcut tek ve statik bir siyasi rejimden bahsetmek mümkün görünmemektedir. Zamandan bağımsız bir

Sultanism and Criticism as a Perception of Political Regime in the Ottoman Empire

şekilde anakronik olarak ele alınan Osmanlı devlet ve toplumunun tarih boyunca değişmeden kaldığı düşünülmüştür (Doğan, 2011: 179).

Osmanlı Devleti'nde ilk dönemde, serbest Oğuz aşiret kültürünün bir parçası olan hürriyet düşüncesi ile devlet-halk kaynaşması sağlanmıştı (Karpat, 2010: 22-23). Toplum kuruluş yıllarında dayanışma ve ortak hareket etme kültürüne dayanan (Karpat, 2010: 24), bacılar, abdallar (Açıkgöz, 2008: 134), tarikatlar, ahiler, medrese ve ulema (Ateş, 1994: 134-150), Türkmen aristokrasisi, gaziler, alpler ve Türkmen kabileleri tarafından sağlanan dinamik bir yapıya sahipti (Ateş, 1994: 162). Devlet idarecilerini halk eliyle seçmemekle birlikte (Karpat, 2010: 23), Fatih'e kadar hükümdarların seçiminde bu gruplar etkin rol oynamıştı. Örneğin Orhan bey'i beylik makamına ahiler getirirken (Ateş, 1994: 138), 2. Murat'ı Türkmen aristokratları tahta çıkarmıştı. Oluşumunda islam inancı ile Orta Asya geleneğinin etkisi olan Osmanlı Devlet geleneğinde hukuk padişahları frenleyen en önemli etken olmuş ve halk (Özdemir, 2014: 82) ve kişi hürriyeti devamlı korunmuştu (Karpat, 2010: 23). Devlet adamlarının da çağlarının akım, inanış, kültür ve geleneklerine uymaları (Karpat, 2010: 23) gerçeği göz önüne alındığında, bu dönemde, "Osmanlı, halka dayandığı için, basit anlamıyla, demokratik bir devletti."(Karpat, 2010: 23).

Fatih'in Türkmen Aristokrasisini, 1453'te İstanbul'un fethi'nin akabinde Çandarlı'yı idam ederek sona erdirmesi ve kardeş katli yasasını çıkarması ve ilk kez padişah ünvanını kullanması yoluyla merkez çevreye egemenliğini sağlamış, egemenlik yetkisi padişahın hakkı haline gelmiş (Karatepe, 1989: 104) ve ilk kez, Fatih mutlaklığını belirtmek için, klasik "Osmanlı padişah tipini ortaya koymuş" (Dursun, 1989: 210), İran kaynaklı Padişah (Black, 2010: 291) unvanı ile Halifetullah (Fatih Sultan Mehmed., 2003: 3-4) (Allah'ın halifesi) ve Zillullah (Gürsu, 2010: 78) (Allah'ın gölgesi) sıfatlarını kullanmıştır.

Fatih'in bundan maksadı devletin göçebe aşiret-kabile geleneklerini ortadan kaldırarak kültür şoku yoluyla Türk-İslam kültüründen uzaklaştırılarak padişaha bağlı bir yönetici grup oluşturmaktı. Bunun için yasama yürütme ve yargı yetkileri padişahta toplanmış (Ateş, 1994: 165), padişah, "Devletin, ülke, iktidar ve insan unsuruna" (Dursun, 1989: 205) sahip olmuş ve devletin merkezinde yer almıştı. Bunun tabii bir sonucu olarak, XVII.yüzyıla kadar devam eden merkezi yönetim (Dursun, 1989: 204) sıkı bir şekilde kurulmuş, padişah devletleşmiş ve mutlaklaşmıştı. Şüphesiz bu husus göçebe gelenekleri ile kurulan Osmanlı Devleti'ni bir imparatorluk yapmış ve devletin uzun ömürlü olmasını sağlamıştı (Ateş, Adıvar'dan aşiret ilkeleri üzerine kurulan bir devletin çok ender olarak iki yüzyıl sürmüş olduğunu aktarır. Ateş,

1994: 94-95; “Halide Edip Adıvar; ‘Türkiye’de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri’, İstanbul 1955, s. 10-31.”) Böylece Türkmen aristokrasisinden kul bürokrasisine geçen Osmanlı yönetim sisteminde kullar saray bürokrasisini, ve ordunun önemli bir kısmını oluşturmuştu (Dursun, 1989: 207). Fatih’in devlette yaptığı merkezi yönetim hareketlerini şu başlıklar altında toplamak mümkündür (Dursun, 1989: 204-205):

- Padişah, dini ve siyasi gücü şahsında topladı.
- Devşirme-Kul kökenlilerden oluşan yeniçeri ordusu devletin esas ordusu haline getirildi.
- I. Bayezid’in başlattığı, fethedilen yerleri kapıkullarına temlik yolu ile verme sistemi her alana teşmil edildi.
- Yönetim kademelerinde ulema’nın rolü iyice azaltılarak kapıkullarının etkinlikleri artırıldı.
- Ulema ve meşayih**’e hizmet eden vakıflar...miri arazi haline getirildi ve tımar olarak dağıtıldı.
- Yönetimin merkez ve taşra teşkilatlarının bütün alanlarında Ehl-i örf tamamen kullardan oluşturuldu.

Osmanlı klasik döneminde padişahlar, mutlak idareleri ile hüküm, irade, ferman, hatt-ı hümayun gibi ibarelerle (Dursun, 1989: 214) hiç olmazsa teorik olarak ne bir meclisin ne de herhangi bir makamın onayına ihtiyaç duymadan istedikleri kanunları çıkarmakta serbesttiler (Ateş, 1994: 163). Ancak uygulamada padişah islam hukuku ve örf tarafından sınırlandırılmıştı Buna örnek olarak değişik bölgelerde yapılan günlük toplumsal ihtiyaçlara cevap veren (Ateş, 1994: 107-108) değişik yasalar (Dursun, 1989: 214-216) ve 1541’de Ebussuud Efendi’nin ağırlığıyla hazırlanan Budin Kanunnamesi verilebilir. Padişah, her türlü devlet işinde tartışmasız söz sahibi (Karatepe, 1989: 128) olmasına rağmen bu hususta teoriktir. Çünkü padişah devlet işlerini tek başına pratikte yürütemezdi. Bu bağlamda devletin yasama, yürütme ve yargı fonksiyonları ayrı ayrı birimler halinde olmamasına (Karatepe, 1989: 128) rağmen bu unsurların her birinde söz sahibi siyasi organlar vardı (Ateş, 1994: 98-99). Bu da Osmanlı Devleti’nde bir fonksiyonlar bileşkesi olduğunu gösterir. – Kuramsal olarak – egemenliğini doğrudan doğruya Tanrı tarafından (Ateş, 1994: 98-99) alan ve sadece Allah’a karşı sorumlu olan Osmanlı padişahının ailesine olan sadakat ise İslamiyet’e olan sadakat ile bir tutulmuş ve bu sadakat devlet yıkılana kadar sürmüştü (Black, 2010: 286-291). Kuruluşunda Oğuzlar’ın savaşçı niteliklerine dayanan Osmanlı Devleti unsurları verimli topraklar üzerinde bir yurt

* Şeyh kelimesinin çoğulu. (<http://www.islamalimleri.de/mesayih>).

Sultanism and Criticism as a Perception of Political Regime in the Ottoman Empire

tutma amacına sahipti. Ancak Osmanlılar Rumeli'ndeki savaşlar için cihat ideolojisi sayesinde diğer Anadolu beyliklerinden destek alıyorlardı. Fatih ile beraber Osmanlılar bir imparatorluk ruhuna sahip olmasına rağmen cihat anlayışı biçimsel varlığını korumuştur (Ateş, 1994: 107-109).

Osmanlı klasik döneminin bozulduğu, 16.yy'ın son yıllarındaki ekonomik sarsıntılarla başlayarak 17.yy'ın başlarında belirginleşmişti. Koçi Bey'in belirttiği üzere 1574-1575 yıllarından başlayarak sultanlar devlet işlerinden çekilmişler, vezirler özgürlüklerini ve otoritelerini kaybetmeye başlamış, saray gözdeleri, eş dost ve ahabaplardan oluşan saray klikleri yönetimi ele geçirmeye başlamışlardı (Abou-El-Haj, 2018: 89).

Otoritesini sürdürmek isteyen hanedan, yüksek mevkilerdeki devlet görevlileriyle evlilikleri devam ettirdikçe, iktidarı saray dışına kaydı. 4. Mehmet tarafından yürütme yetkilerinin Köprülülere devri ile 1656'da siyasi yönetim vezir ve paşa hane halklarına geçti. 2. Mustafa'nın 1703'te egemenliği geri alma girişimi sonuçsuz kalınca, aynı tarihte egemenlik kesin şekilde ulemaya ve vezir-paşa ailelerine geçti (Doğan, 2011: 181). Bunun sonucunda 18.yy siyasetinin rengi belirlenmiş ve güç hükümdarın elinden alınmıştı (Doğan, 2011: 181).

17.yy'ın başlarında yazılmış Kitab-ı Müstetab gibi birçok risalede devletin sorunları, adaletsizlik, ehliyetsizlik, yolsuzluk gibi bozukluklar aktarılmaya başlanmıştı (Güler, 2014: 321). Devletin içine düştüğü ekonomik sıkıntı tımarları ortadan kaldırmış, liyakatın yerini rüşvet ve yolsuzluk almış, yönetimde meydana gelen yozlaşma sonucu kural tanımayan yöneticiler halkı ezmeye başlamış ve merkezi yönetim ile taşranın arası açılmaya başlamıştı (Göküş, 2010: 231-232). Bu hususta Osmanlı Devleti'nde siyasi ve yapısal anlamda ilk yenilik hareketleri 2. Osman devrinde başlamıştı. Daha sonra 4. Murat ve Köprülü vezirlerinin ıslahatları XVIII. ve XIX. Yeniliklerine temel oluşturacaktı (Yurtseven, 2006: 175). Ancak bu çabalar devlete büyüklük sağlayan geçmişteki kurumların reformuna yönelik geleneksel (Yurtseven, 2006: 173-174) ve paradoksal dönüşüm ıslahatlarından ibaret kalmıştı. Sık sık değişen mültezimlerin vergi kaynaklarını tahrip etmeleri ve hazinenin nakit para ihtiyacını karşılayamaması neticesinde 1695'te devletin, tahrip edilen vergi kaynaklarını değişmez mültezimlere vermesi ve bunların, toprak gelirlerini elde etmeleri ve gerçek mülk sahibi gibi davranmaları neticesinde XVIII.yy'da büyük çiftlikler ve yerel hanedanlar ortaya çıkmaya başlamıştı (Batmaz, 1996: 41-42). 18.yy'da devlet hakimiyetini sınırlandırmak için çabalayan ayanın kökleri bu sistemde bulunuyordu (Karpat, 2010: 23).

1808’de Sened-i İttifak ile Padişah halkın temsilcileri ile anlaşmış ve taraflar karşılıklı yükümlülükler altına girmişti (Gözler, 2000: 11-12). Sened-i İttifak-ı imzalayan 2. Mahmut, önce ayanın isteklerini yerine getirmiş, ardından yeniçerileri ayaklandırarak kendisini tahta çıkaran Rusçuk ayanı Alemdar Mustafa Paşa’yı yok ettiği gibi 1815’te ayanları da yok etmiştir. Çünkü ayanlar gerçek anlamıyla iktidara kendi damgalarını vurmak istiyorlardı. Böylece 2. Mahmut merkezi bürokratik otoriteyi artırmanın yanında halktan uzaklaşmıştı ve bu harekete modernleşme denecekti (Karpat, 2010: 33-34). 2. Mahmut’un kurduğu modern okullarda yetişen bürokrasi (Karpat, 2010: 35) sonuç olarak yakın gelecekte bir anayasa ilan edecekti. 1876 Anayasası ile Osmanlı Devleti’nde parlamenter bir rejim başlamıştı. Bu dönemde Sened-i İttifak padişahın hattı hümayunu ile onaylandığı (Gözler, 2000: 10), 1876 Anayasası ise padişahın fermanı ile yayınlandığı (Özgişi, 2009: 93) için her ne kadar görünürde Osmanlı klasik rejimini değiştirmediler ise de fiiliyatta 1808 tarihinden itibaren Padişaha dayanan rejim ortadan kalkmıştı. 23 Temmuz 1908’de İttihat ve Terakki’nin Manastır’da hürriyet ilan etmesi ile, padişah aynı gün İrade-i Seniye’si ile Meclis-i Mebusan’ı toplantıya çağırdı (Gözler, 2000: 37). Burada da dikkat çeken nokta padişahın iradesi ile karar vermesi sonucu görünürde ve hukuksal anlamda hakimiyetinin devam ettiğiidir. Ancak 27 Nisan 1909’da padişahın tahttan indirilmesi (Gözler, 2000: 37) ile yetkileri de hukuksal anlamda lağvediliyor ve demokratik bir sistem hem görünürde hem fiiliyatta hem de hukuksal anlamda yerleşiyordu. Padişah ise sadece bir sembolden ibaret kalıyordu.

Sonuç Ve Değerlendirme

Sultancı rejim anlamında ortaya çıkarılmış dar yargının eleştirini yapmaya çalıştığımız incelemede öncelikle çerçevesini oluşturduğumuz rejim tipolojisinin 5 ayaklı yapısında sultancı rejim *Siyasal Katılıma ve Siyasi Plüralizme Göre Rejimler* grubuna girmektedir. Dolayısı ile Osmanlı siyasi rejimini bahis mevzusu tek bir yönergenin tek bir ayrıntısına sıkıştırmak bilimsel normun dürüstlük ilkesi ile çelişki ifade eder. Ancak biz incelememizde sultancı rejimin ait olduğu bu kümeden hareket ettiğimiz için Osmanlı siyasi rejimini *Siyasal Katılıma ve Siyasi Plüralizme Göre Rejimler* sınıflamasında 4 döneme ayırarak tasnif edebiliriz. Buna göre:

13.yy – 1453 Dönemi

Bu dönem siyasi katılımcılığın, halkın, beyleri, gazileri bacıları vs. vasıtası temsilcileri aracılığı ile o dönem *bey* olan Padişahın seçiminde Orta Asya kurultay kültürü, bir bakıma meclis yapısı ile etkin olduğu bir rejim anlayışını ifade eder. Türkmen aristokrat yapısı ve ahilik kurumunun

Sultanism and Criticism as a Perception of Political Regime in the Ottoman Empire

etkin olduğu, Oğuz geleneklerinin ve kabile k¼lt¼r¼n¼n baskın ve başat unsur olarak devam ettiği d¼nemin rejimini demokratik rejimlerden cumhuriyetli parlamenter rejimlere, kurultay kurumunu parlamento olarak kabul ettiğimizde Cumhurbaşkanını parlamentonun belirlediği parlamenter rejimler sınıfına yerleştirmek m¼mk¼nd¼r. Aynı şekilde Demokrasinin gerçekleşme derecesine g¼re parlamenter rejimler tasnifi i¼in de rejim demokratik nitelikli parlamenter rejimlerdendir.

1453 - 1808 D¼nemi (Klasik D¼nem)

¼ncelikle, burada, d¼nemin fiiliyatta 1808'e kadar, zahiri bakımdan 1909 s¼recine kadar devam ettiğini belirtmek gerekir. 1453'te ¼andarlı'nın idamı ile bir mutlak imparatorluk yapısına kavuşan devlette, padişahın, mutlak iradesinin ge¼erli olduğu ve mutlak s¼z sahibi olduğu bir d¼nem gibi algılanabilecek bir yapıya sahip olmasına rağmen ¼ncelikle hukuk tarafından sınırlandırıldığını ifade etmeliyiz. Bu bağlamda rejimin sultancı, otoriter totaliter ve demokratik y¼nlerini ortaya koymak icap eder:

Klasik d¼nemin sultancı rejim y¼nleri:

- Toplum gerek y¼netenler, gerekse y¼netilenler bakından padişahın tebaasıdır. Ancak padişah bunları feodal sistemde olduğu şekilde k¼le yerine koymaz. Sultanın g¼c¼ kuramsal olarak sınırsız olmasına rağmen uygulamada sınırlandırılmıştır. Sultan devletin başı olduğu i¼in y¼neticilerini kendisi se¼ebilir. Sosyal mobilizasyon ¼ok sınırlıdır. Osmanlı Devleti'nin bu d¼nemde ¼zerine kurulu olduğu 3 sacayağı: hukuk, refah ve istikrar normları insan ve toplum merkezli bir bakış a¼ısını ifade eder. Bu d¼nemde padişahlar b¼y¼k hadiseler dışında tahttan indirilmemişlerdir. Ancak toplumsal hareketlilik, isyanlar ve ordunun ve kul b¼rokrasisinin 1574-1575 yıllarından itibaren etkin oluşu devlette bir dinamizme işaret eder.

Klasik d¼nemin totaliter rejim y¼nleri:

- Bu d¼nemde askeri otorite g¼r¼n¼rde sultana bağlıdır ve bir iktidar tekeli s¼z konusudur. Bu d¼nemde aynı zamanda iktidar hesap vermez ve barışıl y¼ntemlerle değişmezdi. İktidar değindiğimiz gibi 1574-1575 yıllarında sultanların tekeliinden ¼ıkmıřtı. Buna g¼re iktidar belirli bir z¼mrede toplanmaya başlamıştı.

Klasik d¼nemin otoriter rejim y¼nleri:

- Siyasal mobilizasyon sınırlıdır. Halkın tebaa olduğu pasif bir itaat ve ilgisizlik söz konusudur. Ancak 17. ve 18.yy'lardan itibaren ayanlarla beraber bir yöresellikten bahsetmek mümkündür.

Klasik dönemin demokratik rejim özellikleri:

- Bu dönemde demokratik bir yön olarak, vezir-i azamı kısmen başbakana, divan örgütünü de hükümet kurumuna benzetmek suretiyle, rejimi, ancak, başkanlık rejimlerinden hükümetli başkanlık rejimi olarak ifade etmek mümkündür. Bunun dışında bu dönemde padişahın yetkileri örfi (kanuni)/ ve şer'i bakımdan sınırlandırılmıştı. Halk iradesi ise 1453'te ortadan kaldırılmıştı.

1808 - 1909 Dönemi

Padişahın mutlak otoritesinin kesin şekilde halk ile paylaşıldığı bu dönemi, her ne kadar görünürde ve hukuksal anlamda padişahın mutlak otoritesi devam etmesine rağmen, bir basamak, bir geçiş süreci olarak değerlendirmek mümkündür. Ancak 1808-1876 dönemi, özellikle 1808 İttifak Senedi padişahın yetkilerini halk yoluyla kısıtlamasına rağmen yukarıda verdiğimiz tasniflere uygun düşmemektedir. Bu bağlamda bu süreci 1876 daimi dönüşümü ile başlatmak mümkündür Bu dönemde rejimi, parlamenter rejimlerden meşruti monarşili ve alt sınıflandırma bakımından da ikinci parlamenter rejim olarak belirtmek mümkündür. Bu dönemde 1877'de padişahın meclisi feshetmesi ve 1908'e kadar toplantıya çağırmadığı 2. Abdülhamit döneminde küresel islamın Batı emperyalizmine karşı bir araya getirilmeye çalışılması yönüyle devletin bir ideolojiye sahip kılınması, iktidarın hesap vermeyişi, ve sonuç olarak barışçı bir şekilde değişmemesi rejimi, fiiliyatta totaliter yönü baskın göstermesine rağmen hukuksal anlamda meşrutiyet rejimi devam etmekteydi.

1909 - 1922 Dönemi

1908'de Padişahın meclisi tekrar açması ile hukuki anlamda bir değişiklik olmamakla beraber fiiliyatta ve hukuksal anlamda 1909'da rejim, padişahın yetkilerinin elinden alınıp, sembolikleştirilmesi ve etkisizleştirilmesi neticesinde, demokratik rejimlerden parlamenter rejimler sınıfına ve meşruti monarşili parlamenter rejimler'den tekçi parlamenter rejimler grubuna girmektedir. Demokrasinin gerçekleşme derecesine göre ise parlamenter rejimler tasnifinden, demokratik nitelikli parlamenter rejimler grubuna girmektedir.

Osmanlı Devleti, uzun ömrü boyunca stabil ve yerleşik bir rejime sahip olmamış, kuruluş yılları olarak tarif edilen devlet aygıtının unsurları ile yerleşmeye başladığı dönemde demokrasi

Sultanism and Criticism as a Perception of Political Regime in the Ottoman Empire

ağırlıklı olarak yönetilirken, Fatih'in tahta geçmesiyle halkın yönetime katılımı mutlak surette sonlandırılmış, halk tebaa haline getirilmiş ve yönetilen değil yöneten merkezli bir devlet iktidarı doğmuş ve ağırlıklı olarak sultancı rejim özellikleri göstermiştir. 16.'yy'ın son çeyreğinde yönetim yapısında ve 16.yy'ın son birkaç yılında iktisadi yapıda ve bunun bir sonucu olarak sosyal-kitlesel yapısında meydana gelen kırılmalar ve çatlamlar 17'yy'da bir reform dönemini başlatmıştı. Önce Köprülülere kadar - (1656) - kadar devam eden bu dönemin ilk aşamasında sorunların temellerine inilmiş olmakla beraber bunlar sadece iç dinamikleri yansıtmıştı. Bu dinamiklerin üzerine inşa edilen ve burada 2. alt dönem olan Köprülü restorasyonu ise devlete geçici bir yükselme imkanı sağlamıştı.

17.yy'da meydana gelen askeri isyanlar ve kapıkulunun merkezi yönetimde söz sahibi zümre haline gelmesi ile devlet kurumları arasındaki etkileşimin tek merkezli olarak kırılması sonucu iç yönetim dengesi bozulmuştu. Aynı şekilde bir diğer etken ise fetihlerin durması, tımar sisteminin yozlaşması, ve doğan malikane sistemi ve bunun nüfuz sahibi kesimleri, adeta devlet içinde yerel hanedanları doğurması aynı dönemde, statik ekonomik yapının pazar arayışlarına yönelmemesi, ancak ülkenin pazar haline gelmesi gibi nedenlerle ve idari yapının bozulmasının ortak kombinasyonu şeklinde meydana gelen iç ve dış etkenlerden iç etkenler direkt devletin mutlak yapısını ve klasik rejimi çözerken, dış etkenler ise 17.yy'dan itibaren iç ekonomik yapıyı bozmak suretiyle iç etkenleri harekete geçirici bir unsur olmak suretiyle onları etkilemiş ve dolaylı olarak rejimin dönüşmesinde bir etken vazifesi görmüştür. Bu süreçte 1808'de devletin mutlaklığı kesin şekilde ancak kısa bir süre için sonlandırılırken, 2. Mahmut merkezi otoriteyi güçlendirerek devletin 17.yy'daki reform hareketinin amacını 18.yy'da Patrona Halil isyanı ile yarım kalan dışa yönelik dönüşümü fazlasıyla yaparak gerçekleştirmişti. Ancak 2. Mahmut bunun bir sonucu olarak statik devlet yapısını dinamikleştirirken devletin merkezi otoritesinin çözülmesine ve yerel hanedanların daha fazla yaşamasına izin vermemişti. Bu bağlamda 2. Mahmut gerçekleştirdiği ilerleme hamlesinde devletin birliğini korumayı amaç edinmişti. Burada plüralist ve katılımcı bir demokrasi ise zaten söz konusu değildi. Çünkü bir ekonomik ve siyasi çıkar grubu haline dönüşmüş ayanlar yerel hanedanlar biçimini almıştı.

Osmanlı Devleti'nde demokrasinin ilk yerleşimi 1876 Anayasası ile meydana geliyordu. Ancak bu da halk tarafından değil elit bir zümre vasıtasıyla padişah tarafından yapılmıştı. Sonuç olarak tarihsel süreci Batı'dan farklı işleyen ve ekonomik darboğazın sonucunda halkın kendisinin değil sığındığı temsilcilerin (ayan) merkezi otoriteye karşı koymaları neticesinde dönüşümler halktan – tabandan – gelmemişti. Bununla beraber rejim bu dönemde tekrar formel olarak ta

olsa kuruluş yıllarına dönecekti. Ancak aradaki klasik dönem halkı devlete karşı pasif duruma düşürmüş ve demokratik katılımcı zihniyeti söndürmüştü. 19.yy'da artık sistem bir çıkmaza sürüklenmiş ve her biri bir diğeri ile uyumsuzluk içinde bulunan sistemin, demokratik rejim - merkezi devlet otoritesi - pasif toplum olarak mevcut 3 unsuru devletin iç dinamikleri nezdinde çıkmazda olduğunun işaretiydi.

Kaynakça

Abou-El-Haj, R. A. (2018), Modern Devletin Doğası 16. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Osmanlı İmparatorluğu, (Çev. O. Özel, C. Şahin),2. Baskı: Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 248s.

Açıkgoz, Ö. (2008), Osmanlı Modernleşmesi İktisadi-Siyasi Dinamikler ve Kırılmalar, Ankara: Lotus Yayınları, 491s.

Aleskerov, A. (2007), Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişmeleri, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 391s.

Aslan, C. (2002), Osmanlı'da Mülkiyet İlişkileri tartışmaları, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (28-29), 245-265

Aslan, S. (2003), Osmanlı Siyasi Rejimini Şekillendiren Bir Olgu Olarak Patrimonyalizm, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 17 (1-2), 245-253

Ateş, T. (1994), Osmanlı Toplumunun Siyasal Yapısı, 3. Baskı, Ankara: Ümit Yayıncılık, 186s.

Batmaz, E. (1996), İltizam Sisteminin XVIII. Yüzyıldaki Boyutları, Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi, 18 (29), 39-50

Black, A. (2010), Siyasal İslam Düşüncesi Tarihi Peygamberden Bugüne, (Çev. S. Çalışkan, H. Çalışkan), 1. Baskı, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 501s.

Buran, H. (2009), Siyasal Rejim Sınıflamalarının Yeniden Gözden Geçirilmesi Üzerine, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14 (1), 69-97

Çeçen, A. (1977), Siyasal Rejimlerin Sosyal Yapıları, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 34 (1), 88-145

Doğan, N. (2011), Patrimonyalizm Kavramına Eleştirel Bir Yaklaşım, Liberal Düşünce Dergisi, 16 (64), 5-39

Dursun, D. (1989), Osmanlı Devletinde Siyaset ve Din, 1. Baskı, İstanbul: İşaret Yayınları, 445s.

Sultanism and Criticism as a Perception of Political Regime in the Ottoman Empire

- Duverger, M. (1966), *Siyasi Rejimler*, (Çev. Y. Gürbüz), 2. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 149s.
- Esat, Ç. (1999), *Siyaset Bilimine Giriş*, 6. Baskı, İstanbul: Der Yayınları, 688s.
- Fatih Sultan Mehmed. (2003), *Kanunname-i Al-i Osman*, (Hazırlayan A. Özcan), İstanbul: Kitabevi Yayınları, 46s.
- Göküş, M. (2010), *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Modern Türkiye'ye Yöneten-Yönetilen İlişkilerinin Gelişimi*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15 (3), 227-249
- Gözler, K. (2000), *Türk Anayasa Hukuku*, 1. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi, 1072s.
- Güler, T. (2014). *Osmanlı Siyaset ve Bürokrasi İlişkilerinin Tarihi Seyri*, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19 (4), 311-336
- Gürbüz, Y. (1980), *Siyasal Sistemler*, 1. Baskı, İstanbul: May Yayınları, 272s.
- Gürsu, U. (2010), *Osmanlı'daki Hükümdarlık Anlayışının Tarih-i Ebu'l Feth'teki Yansımaları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 43 (43), 67-84
- Hazır, H. (2004), *Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, Ankara: Alter Yayınları, 161s.
- İnalçık, H. (2017), *Osmanlı ve Avrupa Osmanlı Devleti'nin Avrupa Tarihindeki Yeri*, 3. Baskı, İstanbul: Kronik Kitap Yayınları, 269s.
- Karatepe, Ş. (1989), *Osmanlı Siyasi Kurumları Klasik Dönem*, 1. Baskı, İstanbul: İşaret Yayınları, 182s.
- Karpat, K. (2010), *Türk Demokrasi Tarihi*, 1. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 560s.
- Linz, J.J. (2017), *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, (Çev. E. Özbudun), 4. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları, 373s.
- Linz, J.J. and Chehabi, H.E. (Edit), (1998). *Sultanistic Regimes*, London: the John Hopkins University Press, 284s.
- Neuman, W. Lawrence. (2014), *Toplumsal Araştırma Yöntemleri 1*, (Çev. S. Özge), 7. Baskı, Ankara, Yayınodası Yayınları, 355s.
- Özdemir, G. (2014), *Weberyan Anlamda Türklerde Otorite ve Meşruiyet ilişkisi (15.yüzyıl Osmanlı Dönemine Kadar)*, Akademik İncelemeler Dergisi, 9 (2), 69-90

Özgişi, T. (2009). Milliyetçilik ve Vatandaşlık Olgusunun Türk Anayasalarına Yansıması, *Türkoloji Kültürü Dergisi*, II, (4), 83-103

Taneri, A. (1981), *Türk Devlet Geleneği Dün - Bugün*, 2. Baskı, Ankara: Töre Devlet Yayınevi, 304s.

Tunaya, T.Z. (1969), *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, 2. Baskı, İstanbul, 1038s.

Weber, M. (2005), *Bürokrasi ve Otorite*, (Çev. H. Bahadır Akın), Ankara: Adres Yayınları, 92s.

Weber, M. (2012), *Ekonomi ve Toplum - 1*, (Çev. L. Boyacı), 1. Baskı, İstanbul: Yarın Yayınları, 792s.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 446s.

Yurtseven, Y. (2006), *Osmanlı devletinde siyasal iktidarın meşruluk temelleri*, Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 282s.

Gözler, K. *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, 1. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi (<http://www.anayasa.gen.tr/gozler-parlamenter-sistem.pdf>), (Erişim Tarihi: 02.01.2019)

<http://www.islamalimleri.de/> (Erişim Tarihi: 02.01.2019)

https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/yari_baskanlik.pdf (Erişim Tarihi: 02.01.2019)

https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/yari_baskanlik.pdf (Erişim Tarihi: 02.01.2019)